

1683 Norges første kvinnelige lensmann

Det ligger ikke i dette kapittelets hensikt å skrive om utviklingen av lensmannsetaten. Det klarer etaten best selv. Derimot å påberope dalføret en milepæl, skjønt en viss usikkerhet vil der alltid være. Likevel, - det er stor sannsynlighet for at Stjørdal hadde landets første kvinnelige lensmann, nemlig Dorthe Larsen. I tillegg er Stjørdal ved inngangen til et nytt årtusen landets største lensmannskontor.

Gammel lov tilsa at lensmannen skulle finnes blant de mest forstandige bøndene av god ætt i bygda. Kongen var interessert i å ha lensmannen som en mellommann mellom bøndene og øvrigheten. Lensmannens stilling forandret seg proporsjonalt med utviklingen av embetsstanden. Hans makt og innflytelse fulgte ofte futen og skriveren (sorenskriveren), men det vil ikke være feil å påstå at lensmannen til visse tider fremstod som en bygdehøvding, som blant annet i dansketiden var fører for bøndene i aksjoner mot urimelige embetsmenn. Embetsmennene likte ikke lensmenn som var for folkelige, og som løste konflikter uten å blande inn rettsapparatet, - det ble mindre inntekter av det for fut og skriver. Utover i dansketiden ble lensmannen mer og mer sett på som en av de kondisjonerte, en slags bygdekakse. Men – som Jon Leirfall uttrykte det, så behøvde det ikke ligge noe urimelig i det. Fra før av ”måtte han ha en gård”. Og da han i tillegg kunne lese og skrive, ble det til at han utførte flere ”gode forretninger” på vegne av bøndene. Det i seg selv gav velstand.

Bygda ville ha en *bygdemann* – en som kjente folket – og som kunne skille mellom folk og fark. Han ble en mellommann mellom rettens folk og allmuen. Derigjennom var det ikke alt som kom til doms. Han ble en datidens sosialkurator, en som hjalp, men som det samtidig stod respekt av. Bondelensmannen visste hvordan det stod til i bygda. Han kunne se gjennom fingrene, og forstod årsakssammenhenger. Han visste så inderlig vel hva resultatet kunne bli for familien ved en domfellelse. Kultur og sedvaneretten stod ofte på landsbygda over firkantet juss. Da han var til stede i bryllup, fikk han egen flaske med etikett.

En av våre historiske myter er trolig påstanden om de ”*fæle prestene og lensmennene*”. Riktignok kunne de finnes. Og spesielt på 1700-tallet var det flere lensmenn i Stjørdal som ble avsatt, oftest gjennom økonomisk mishold. Men at det var disse to funksjoner som utøvde størst maktmisbruk, er trolig ikke rett. Både prestene og lensmennene var nok jevnt over kun redskaper for maktmennesker og maktstrukturer, oftest representert gjennom et usynlig offentlig statsapparat, der byråkratene var personlig uangripelige i skjul av et embete, funksjon eller verv.

Da vi fikk kommunalt sjølstyre og formannskapsloven, fikk herredsstyret større makt over lensmannsstillinga. Dette til tross så vedvarte lensmannsdynastiet i mange år, ja- sågar opp til våre dager, - hvor stillingen gikk fra far til sønn. Gård og underoffiserskolen var en god søknad. Og så var det alle de som gjennom enka etter lensmannen fikk embetet med som ”bryllupsgave”. Vi kjenner til flere slike forhold fra vårt dalføre. Og det er den siste relasjonen som bringer oss tilbake til Dorthe Larsen, landets kanskje første kvinnelige lensmann.

Fra reformasjonstiden synes lensmannsætta i Stjørdal å være tilknyttet Vikan, men utover på 1600-tallet fremstår Husby vestre som lensmannsgård. I 1669 tiltrer Hans Larsen som lensmann. Han var søstersønn til futen Nils Pedersen. Sistnevnte var en av de mange futene som fikk sparken, og var den siste som benyttet Værnes Hovedgård som futgård. Etter at han ble avsatt tok han bopel på Bye gård, og la de nærmeste årene under seg 28 gårder eller gårdsparter i dalføret, blant annet Husby, Einang, Avelsgård og Kvithammer. Dette slektskapet til tross, så ble det krangel mellom futen og lensmannen.

Lensmann Hans Larsen dør så plutselig i 1683. Enka, Dorthe, fikk beholde "ombudet" (lensmannsstillingen) i hele 16 år - til 1699 - et par år før hun døde. Hun hadde sågar kongebrev på å fortsette som lensmann til hun kunne bli "forseet", det vil si gift med en mann som kunne overta. Men det var nok de som ikke likte dette, og forsøkte å fjerne "lensmanninden". Dorthe klager nemlig i 1688 over at en Bjørn Jensen forsøker å fortrenge henne. Denne Bjørn Jensen kom senere tilbake og ble lensmann i Stjørdal fra 1703 til 1707, etter å ha stått i høy kurs hos enka på Forbord. Protokollen syner imidlertid at vedkommende hadde vært i strid tidligere og fortrent andre. Selv om Dorthe arvet lensmannsstillingen, var det trolig hennes sønn Lars og drengen John Johnsen som tok seg av lensmannspliktene.

På landsbasis er det 6 - 7 kvinnelige lensmenn. I november 2002 ble Torill M. Næss Rostad utnevnt til lensmann i Midtre-Gauldal og Bente Markus til lensmann i Verran. Pressen gikk ut og fastslo at sistnevnte var den første kvinnelige lensmannen i vårt fylke. Det er trolig ikke riktig. Den første var med stor sannsynlighet en stjørdaling, nemlig vår Dorthe Larsen i 1683.

